

УДК 37.09.80.159.92

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА В ІГРОВІЙ ТА КООПЕРОВАНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Зімакова Лілія Василівна

к.пед.н., доцент

Васильєва Альона Олександрівна

Студентка

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

Анотація: Стаття присвячена вивченню особливостей виховання мовленнєвої особистості дошкільника в ігровій та кооперованій діяльності. Представлено загальну характеристику мовленнєвої діяльності особистості, визначено особливості її розвитку в дошкільному віці. Охарактеризовано особливості ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Обґрунтовано поняття кооперованої діяльності, зокрема в дошкільному віці та його роль у вихованні мовленнєвої особистості. Визначено специфіку розвитку soft skills дітей дошкільного віку та їх особливості.

Ключові слова: мовленнєва особистість, дошкільний вік, ігрова діяльність, кооперована діяльність, soft skills.

В умовах реалізації концепції Нової української школи здійснюється модернізація першої освітньої – дошкільної – ланки, яка з-поміж провідних підходів, насамперед, виокремлює особистісно орієнтований, гуманістичний, компетентнісний, в руслі яких створюються умови, що забезпечують ефективний розвиток у дошкільників самостійності, ініціативності; формування творчої, впевненої в собі особистості дитини, готової реалізовувати свої творчі здібності в подальшому житті.

У нормативних документах (Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 рр., Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент

дошкільної освіти та ін.) наголошується на оволодінні кожною дитиною «рідною мовою як найціннішим скарбом нації, плекання любові до материнського слова, першого й могутнього наставника людини, як найдійовішого вияву національної культури та історії...», формуванні мовної особистості в контексті національного мовленнєвого середовища.

Мовлення супроводжує всі види діяльності, воно є одним із компонентів діяльності особистості будь-якого віку. У науковому обігу функціонує багато термінів, які так чи так пов'язані із вихованням мовленнєвої особистості: «мовотворча діяльність», «мовотворення», «словотворення», «словотворчість», «дитяче словотворення», «дитяча словесна творчість», «мовленнєве самовираження», «мовленнєво-творча діяльність» (А. Богуш, Л. Булаховський, Н. Гавриш, В. Кононенко, Н. Луцан, О. Потебня, В. Харченко та ін.).

Першочерговим засобом, який забезпечує вирішення завдань мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку була і залишається гра, що забезпечує всебічне вирішення завдань виховного процесу дітей дошкільного віку.

Значний внесок у розвиток теорії гри, як засобу всебічного виховання і розвитку дітей дошкільного віку зробили Т. Поніманська, О. Савченко, М. Вашуленко, Н. Бібік, Н. Гавриш, А. Богуш та ін.

Деякі вчені окрім гри виділяють кооперовану діяльність дітей дошкільного віку як ефективну для формування тих чи тих навичок. Наприклад, Н. Тарнавська та Н. Рудницька досліджують питання кооперованої діяльності як засобу для пояснення нового матеріалу та закріплення його під час роботи в малих групах на основі розв'язання проблемної ситуації, що має практичну складову. Ю Смолянко та О. Ігнатенко розглядають кооперовану діяльність дошкільників як ефективний спосіб формування у них soft skills та командної взаємодії.

У процесі оволодіння мовленнєвими компетенціями відбувається становлення самосвідомості, здійснюється процес самоідентифікації. Вбираючи в себе знання, відображені в мовленнєвій картині світу, дитина вибудовує

власний внутрішній світ, формує себе як особистість. Засвоюючи рідну мову, як слушно стверджує Л. Калмикова, дитина творить власну, притаманну тільки їй мовну підсистему, крокує в загадкові країни з назвами «Мова», «Мовлення» своїм особистим, неповторним шляхом випробувань і помилок, обирає індивідуальну стратегію мовно-мовленнєвого розвитку, виформовує власну граматику [2].

На думку Н. Луцан, маленька дитина використовує слово, як «перший засіб творення», і тому не дивно, що дитина використовує слово як засіб самовираження в мовленнєвій творчості. За словами науковця, якщо ці прагнення підтримати і розвинути, то дошкільник на все життя збереже любов до рідного слова, здатність побачити, оцінити, емоційно пережити і розповісти іншим про те, що його схвилювало [3].

Спілкування є найважливішою частиною людського життя. У процесі спілкування дитина засвоює концептуальну й мовленнєву картину світу, загальнолюдські цінності, набуває певного досвіду. Взаємодія з іншими людьми є своєрідним видом входження дитини в людський соціум, що вимагає вміння узгоджувати свої інтереси, бажання, дії з іншими членами суспільства, керування своєю поведінкою і способами спілкування, відчуття свого місця в товаристві інших людей [8].

Важливу роль відіграє розвивальне мовленнєве середовище, що сприяє розвитку пізнавально-творчих здібностей старших дошкільників, які виступають засобом їхнього самовираження, самореалізації, та виявляється в різних видах дитячої діяльності: ігровій (за допомогою складання казок, ігрових діалогів, придумування власних ігор, ігор драматизацій); пізнавальній (через вислови-міркування, вислови-пояснення); образотворчій, музичній, конструктивній, театральній (завдяки акомпанементу дій, їх коментарю, словесному малюванню, придумування й розігрування власних казкових сюжетів); комунікативній (через самопрезентацію і фантазування) тощо. Вплив мовленнєвого середовища на формування творчої особистості здійснюється через усі види художньо-мовленнєвої діяльності: слухання й розуміння

художніх творів, ігри-драматизації, інсценізації та театралізації художніх творів; виконання українських народних пісень; розігрування ігор різної спрямованості [8].

Для мовленнєвої особистості дошкільника, як зауважує Л. Калмикова, характерними є: 1) мовленнєва активність (намагання суб'єкта мовлення вийти за власні межі, розширити сферу мовленнєвої діяльності (більше аудіювати, осмислено сприймаючи інформацію, частіше вступати в комунікацію в якості мовця, доступніше самовиражатися, бути зрозумілішим під час смислоформування, досягти смислоформування при сприйманні різних за складністю текстів тощо); 2) спрямованість (стійка домінуюча система мовленнєвих мотивів, у яких виявляються потреби дитини у смислоформуванні); 3) глибинні смислові структури, що зумовлюють її мовну свідомість і мовленнєву діяльність; 4) ступінь усвідомлення свого ставлення до комунікативно-мовленнєвої діяльності [2, с. 182].

Учена вважає, що, оскільки мовленнєва особистість – це саморегульована динамічна функціональна система мовленнєвих властивостей, мовленнєвих відносин і мовленнєвих дій, які безперервно взаємодіють між собою і утворюються в мовленнєвому онтогенезі, то спеціально організовані комунікативні відносини між дорослими і дітьми, в які вони вступають, використовуються як такі, що утворюють мовленнєву особистість [2].

Основна форма вияву активності дитини дошкільного віку – ігрова діяльність – є водночас основним засобом пізнання нею зовнішнього світу, відображення його у формі відчуттів, сприймань, уявлень тощо. Але вона відрізняється від навчання та праці. У грі дитина захоплюється здебільшого процесом, який викликає у неї задоволення. Як тільки інтерес до гри зникає, дитина припиняє її.

Зміст гри найчастіше є відображенням відомих способів дії з предметами або ознайомлення з властивостями іграшок. Конкретного задуму в процесі гри з лялькою або іншими іграшками немає. Діти не добирають потрібних для того чи іншого сюжету іграшок. Гра з сюжетними іграшками зазвичай має

процесуальний характер, наприклад, діти возять по кімнаті машинки, одягають та роздягають ляльку, возять коляску (з лялькою або без неї) та ін. Ігри дітей з іграшками логічно не пов'язані. Наприклад, у процесі гри з лялькою дитина ставить на іграшкову плиту каструльку, однак немає дій, які б свідчили про приготування обіду або годування ляльки [4].

Розвиток комунікативної компетентності неможливий без організації групової роботи у закладі дошкільної освіти, адже, взаємодіючи з дітьми одного віку, дошкільники оволодівають мовою і мовленням як засобами спілкування, пізнання, самостверджуються в житті, демонструють свої знання та здібності, підвищують самооцінку, формують лідерські якості.

Питання використання кооперативного навчання / кооперованої діяльності в закладах освіти вивчають В. Дроздова, Л. Зімакова, Т. Кошманова, Л. Пироженко, О. Пометун та ін.

Коопероване навчання є сучасним інтерактивним підходом до освітнього процесу у рамках педагогіки співробітництва, це освітня технологія, яка включає в себе багато конкретних предметних технологій, методів та прийомів; «це форма (модель) організації навчання у малих групах, об'єднаних спільною навчальною метою» [9, с. 22].

О. Пометун та Л. Пироженко виділяють декілька структурних елементів кооперативного навчання, а саме: позитивну взаємозалежність членів групи; особисту взаємодію, що стимулює діяльність; розвиток навичок міжособистісного спілкування та спілкування в невеликих групах; обробка (аналіз, опрацювання) результатів діяльності групи [5]. У процесі діяльності й спілкування суб'єкт реалізує три основних функції: комунікативну, перцептивну й інтерактивну, об'єднує у своєму складі три основних групи вмінь, або здатностей: комунікативно-мовленнєву, соціально-перцептивну, інтерактивну.

Узагальнення результатів вивчення літературних джерел щодо тлумачення комунікативної компетентності дали змогу розглядати її як готовність ефективно взаємодіяти зі співрозмовником, раціонально

використовувати внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії. Згідно з метою кооперованого навчання, спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням є запорукою ефективної співпраці та досягнення спільної мети [1].

Разом із кооперованою діяльністю все більшої актуальності набуває перехід в освітньому процесі на формування навичок міжособистісного спілкування (interpersonal skills), особистісний потенціал (personal qualities), навички побудови кар'єри (career attributes) тощо. Усе це спонукає до розвитку нових тенденцій в освіті, створення сучасних освітніх технологій та пошуку сучасних альтернативних освітніх програм.

При цьому роль фахівця дошкільної освіти залишається головною, адже він сприяє формуванню в дітей дошкільного віку «навичок (soft skills) XXI століття».

База soft skills формується ще в ранньому дитинстві та розвивається протягом усього життя. Тому особливо важливо вибудувати міцний фундамент для soft skills у дітей старшого дошкільного віку. Розвиток м'яких навичок із раннього віку – це формування основи для подальшого самовдосконалення дитини [7].

У науково-педагогічній літературі поняття soft skills» прирівнюють до таких термінів, як «people skills» (навички спілкування з людьми), «key skills» (основні навички), «skills for social progress» (навички для соціального розвитку), «life skills» (життєві навички), «non-«employability skills» (навички для працевлаштування), professional skills» (непрофесійні навички). Поняття «м'які навички» прийнято розглядати в доповненні до технічних, «жорстких» навичок (hard, technical skills), тобто професійних навичок, що забезпечують виконання фахових завдань [10].

Програма освітнього альянсу «Партнерство з навчання у XXI столітті» досліджувала формулу Чотирьох «К»: креативність, критичне мислення, кооперація (командна робота) та комунікативні навички. Саме ці знання та вміння будуть необхідними в майбутньому.

Зосередимо увагу на нашому дослідженні, саме розвитку у дітей старшого дошкільного віку здатності до кооперації (командної роботи).

Необхідно зазначити, що командна праця (кооперація) серед дітей старшого дошкільного віку складається з таких елементів, як:

- 1) міжособистісна комунікація,
- 2) здатність вирішувати конфлікти,
- 3) управлінські здібності [6].

Здатність дитини старшого дошкільного віку до командної роботи залежить від її особистого бажання та можливості зважати на думку інших людей, координувати ідеї багатьох осіб, вирішувати проблеми в команді, знаходити консенсус та йти на компроміс. Недостатньо просто розділити дітей на групи й очікувати від них результатів [6].

Досягненню високого рівня розвитку soft skills командної праці у дітей старшого дошкільного віку як засобу розвитку мовленнєвої особистості, на нашу думку, може сприяти здійснення, розроблення та реалізація педагогічних умов, що складаються із сукупності взаємопов'язаних між собою компонентів, та розроблення шляхів їх формування й удосконалення в умовах закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зімакова Л., Тупиця О. Коопероване навчання в сучасних закладах освіти України. Зміст освіти та освітні практики нової української школи: матеріали всеукраїнського освітнього форсайту «Зміст освіти та освітні практики Нової української школи» (Полтава, 28 квітня 2021 р.). / [Упоряд.: В. В. Зелюк, В. Р. Ільченко, О. О. Буйдіна]. Електронне видання. Полтава: ПОІППО, 2021. 255 с.
2. Калмикова Л. О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку : монографія. К. : Фенікс, 2008. 497с.
3. Луцан Н.І. Креативне мовлення в дошкільній лінгводидактиці. Наука і освіта. 2002. № 2. С. 98-102.

4. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини: [монографія] / Т. О. Піроженко. – К. : ТОВ «Нора-прінт», 2002. – 309 с.
5. Пометун О. І., Гупан Н. М. Використання кооперативного навчання учнів у загальноосвітній школі в Україні: практика і проблеми URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713432/1/Pometun,Gupan.pdf>.
6. Програма освітнього альянсу «Партнерство з навчання у XXI столітті». URL: <https://osvitoria.media/experience/rozvyvayemo-navychky-4k-kreatyvnist-krytychne-myslennya-komunikatsiyu-ta-komandnu-pratsyu/>.
7. Смолянко Ю., Ігнатенко А. Розвиток soft skills у дітей старшого дошкільного віку. Acta Paedagogica Volynienses. 2021 р. № 6. Р. 15–21.
8. Трифонова О. С. Формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку: монографія. Одеса : Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2012. 467 с.
9. Bossert S. T. Cooperative activities in the classroom. Review of Educational Research. 1988, p. 225-250.
10. Mitchell G. Essential soft skills for success in the 21st century workforce as perceived by Alabama business/ marketing educators. URL: http://etd.auburn.edu/bitstream/handle/10415/1441/Mitchell_Geana_57.pdf.